

წერილი¹

რიმნიკუს ეპისკოპოს

ანთიმოზისა მიწერილი იერუსალიმის პატრიარქის
ხრისანტ ნოტარასადმი

- 1707, 22 ოქტომბერი

† მის უნეტარესს, ყოვლადბრძენს და ღვთისაგან დადგენილს, პატრიარქს წმინდა ქალაქ იერუსალიმისა და სრულიად პალესტინისა, მამასა ჩვენსას მაღალღირს მეუფე ხრისანტს, ჩვენი ღრმა და მდაბალი თაყვანისცემა. ²

† დროის მიღმა მყოფი ღმერთი [ἀνάγκη] (რადგან არ არსებობს მისი გაჩენის დრო) ცნობს მათ, ვინც განამზადა რათა მათ წმინდა ეკლესიის საჭე ღირსებით ეპყრათ და ამიტომ განაწესა თქვენი უნეტარესობა როგორც მწყემსი იერუსალიმის ყოვლად წმინდა ტახტისა, რომ აღასრულოთ ყოველივე ის, რაც ვერ შესძლეს აქამდე სხვებმა, რომელთაც თქვენამდე ეპყრათ ეს ტახტი. ³

† მაშასადამე, თანდაყოლილი, ბუნებრივი და შეძენილი უნარებით დაჯილდოვებულ თქვენს უნეტარესობას მრავალი ღვაწილი მიუძღვის, როგორც წმინდა პავლე წერს „მრავალ ღვაწლსა შინა“ ბრძანდები. თქვენო უნეტარესობავ, თუ დაგჭირდათ რამე, ყოველთვის შეუფერხებლივ მოგვმართე მომავალშიც.

რაც შეეხება იმას, რასაც გეტყვით პირისპირ შეხვედრისას, ახლა დუმილში უნდა გავატარო, ხოლო, რაც შეეხება ამ წერილს, ის, რაც აუცილებელია, უნდა დაიწეროს. მაშასადამე, გწერთ, რომ ქართული ოდიკი დასრულების პროცესშია, კიდევ ოთხი თვე სჭირდება, რადგან ძალიან რთულია.⁴

რაც შეეხება პიკატებს, ⁵ ისინი ითარგმნება რუმინულად და სლავურად, ისინი გადავეცით სლავური ენის ჩვენს მასწავლებელს და მალევე მათაც დავბეჭდავთ. ხოლო შენს უნეტარესობას არ უთქვამს ჩვენთვის ეს დაბეჭდილი წიგნები

გამოგიგზავნოთ მოლდოვაში, სანამ მანდ იმყოფებით, თუ დაველოდოთ თქვენს სასიხარულო ჩამოსვლას ჩვენთან. ხოლო რაც შეეხება წმინდა საფლავის ოდიკს, ⁶ ხის სტამბიდან (მატრიციდან) ჩვენ მოვხსნით უნგრო-ვლახეთის მიტროპოლიტის სახელს და ჩავწერთ შენი უნეტარესობის სახელს, და მცირე დანახარჯებით დავბეჭდავთ⁷ იმიტომ, რომ სპილენძის მატრიცა ჯერ არ არის მზად, მოითხოვს დიდ ხარჯსა და დროს. ხოლო ის [ხის მასალის მატრიცა] მზად იქნება მალევე, ყველაფრით იქნება თავდაპირველი მოდელის მსგავსი და ნაკლები დანახარჯებით შესრულებული, და რომელიც ვიცი, რომ მოსწონს შენს უნეტარესობას, დაე, შენი წმინდა და ღვთისმიერ შესმენილი ლოცვები შეგვეწიოს ჩვენ.

1707 წლის ოქტომბერი.

თქვენი უნეტარესობის მსახური და
ყველა ლოცვა-კურთხევის შემსრულებელი
რიმნკუს ეპისკოპოსი ანთიმოზი⁸

კომენტარები:

¹ ამ ორგვერდიანი წერილის დედანი ინახება ხელნაწერის სახით კონსტანტინოპოლში წმინდა საფლავის მეტოქიონის არქივში. საქალაქო M.P.T. N. 240 დოკ. N. 41. Dosarul M.P.T. nr. 240, Documentul nr. 41 din Arhiva de scrisori a Metocului Sfântului Mormânt din Constantinopol. თარგმნილია კრებულიდან- ანთიმოზ ივერიელი, წერილები, ბუქარესტი, გამ-ბა ბაზილიკა, 2014. გვ. 27-29. Scrisori / Sfântul Antim Ivireanu ; lucrare publicată cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române ; ed. îngrijită de Arhimandrit Mihail Stanciu și acad. Gabriel Ștrempel. - București : Basilica, 2014, და შედარებულია იქვე მოყვანილ ბერძნულ ტექსტთან. გვ. 29-32. წინამდებარე ტექსტი მოპოვებულია არქიმანდრიტ მიქაელ სტანჩიუს მიერ და მითითებულ კრებულში რუმინულ ენაზე თარგმნილი პირველად იბეჭდება.

არქიმანდრიტი მიქაელი დაწვრილებით აღწერს დოკუმენტის მდგომარეობას. იგი წერს:“ 1707 წლის 22 ოქტომბერით დათარიღებული წერილი სამ საუკუნეზე მეტ ხანს არის დაცული არქივში ძალიან კარგ მდგომარეობაში. მასზე არ აღინიშნება არანაირი დაზიანება, ან ნაკლი. ტექსტი დაწერილია ქაღალდის ორივე მხარეს. ქაღალდი 4A-ფორმატზე ოდნავ მოგრძოა (29, 7სმ /21სმ), სიგანე-20, 8 სმ. გამოყენებული ქაღალდი წარმოადგენს სასტამბო ფურცელს და მასზე კარგად ჩანს შემადგენლობა: 1

სანტიმეტრიანი პარალელური და საკონტროლო ვერტიკალური ერთმანეთისაგან 2,7 სანტიმეტრით დაცილებული ზოლებით. აღწერიდან ჩანს წერილისათვის გამოყენებული ქაღალდის უმაღლესი ხარისხი. გამოყენებულია შავი მელანი; ნაწერი არის მკაფიო, მარჯვნივ ოდნავ დახრილი სადა კალიგრაფიული ხელწერით, წვეტიანი მახვილი დაბოლოებების, ქვემოთ ჩასვლებისა ან ორნამენტების გარეშე“ (იხ. აღნიშ. კრებულის გვ. 29). არქ. მიქაელი თვლის, რომ, ეს ყოველივე მიუთითებს წერილის ოფიციალურ ხასიათზე. აღსანიშნავია, რომ წერილში გამოყენებულია ორი სახის ხელწერა. უქვევლია, რომ წერილი, ანთიმოზის მიერაა შედგენილი, თუმცა იგი მას საკუთარი ხელით არ დაუწერია. რაც შეეხება წერილის ბოლოს, იგი ანთიმის მიერ პირადად არის ხელმოწერილი. წერილის ბოლოში არსებული ფაქსიმილე განსხვავდება ძირითადი ტექსტის ხელწერისაგან. ფაქსიმილეთი ანთომიში ადასტურებს, რომ წერილის ავტორი იგია.

² ანთიმოზი აქ იყენებს პატივისცემის გამოხატვისათვის მაღალფარდოვანსა და თითქოსდა ზედმეტად აღმატებულ ტერმინოლოგიას. მაგრამ, როგორც ანთიმის მკვლევარები (იხ. არქ. მიქაელი, აკად. შტრემპელი, სხვ.) სამართლიანად აღნიშნავენ, რომ ეს არ არის მაღალი იერარქის გულის მოსაგებად გამოყენებული ყალბი შინაარსით დატვირთული დითირამბი. ანთიმოზი გულწრფელ პატივისცემას გამოხატავს პატრიარქი ხრისანტის მიმართ, რაც საბუთდება როგორც მის ეპისკოპალურ მემკვიდრეობაში, ასევე მისი თანამედროვეების მოგონებებითა და ჩვენამდე მოღწეული ფაქტებით მისი ბიოგრაფიიდან. ანთიმის ეს განწყობა მთელს მის ამ წერილს თან გასდევს.

³ აქაც ნათლად ჩანს ის დიდი პატივისცემა, რომელსაც გამოხატავს რიმნიკუს ეპისკოპოსი ანთიმოზ ივერიელი ახლად ინტრონიზებული იერუსალიმის პატრიარქის ხრისანტ ნოტარას მიმართ, რომელიც 1707 წლის თებერვალში იქნა აღყვანილი ტახტზე. ამ წერილით დასტურდება ხანგრძლივი კეთილგანწყობილი ურთიერთობა, რომელიც არსებობდა მათ შორის. კვლევებითა და სხვადასხვა ფაქტუალური მასალებით დადასტურებულია, რომ ანთიმის მხრიდან ასეთივე მხარდაჭერით სარგებლობდა ხრისანტის ბიძა დოსითეოს ნოტარა (იხ. აკად. გაბრიელ შტრემპელი, ანთიმოზ ივერიელი; GABRIEL STREMPPEL (1997), ANTIM IVIREANUL. EDITURA ACADEMIEI ROMANE. BUCURESTI). ასევე ჩანს ეპისკოპოს ანთიმოზის სურვილი გვერდში დადგომოდა და მხარი დაეჭირა ხრისანტისათვის დასახული მიზნების აღსრულებაში, მართლმადიდებლობის განმტკიცების საქმეში, წიგნებისა და ოდიკების ბეჭდვაში, რაც განსაკუთრებულად საშური საქმე იყო იმ ქვეყნების ქრისტიანებისათვის, ვინც თურქების ბატონობის ქვეშ იმყოფებოდა. ანთიმოზი ამავდროულად აღიარებდა ხრისანტს, როგორც იერუსალიმის ღირსეულ, ბრძენსა და მომურნე მწყემსს, რომელიც მოწოდებული იყო „დაეცვა და მტკიცედ ემართა ეკლესიის საქმე“ თავისი ლიტურგიკული, აპოლოგეტიკური და მისიონერული მოღვაწეობით .

⁴ ამ სიტყვებიდან ჩანს, რომ ანთიმოზ ივერიელი მუშაობდა ქართულენოვან ოდიკზე, რათა იგი მშობლიურ ქვეყანაში ქრისტიანებისათვის გაეგზავნა. 1707 წლის 22 ოქტომბრით დათარიღებული წერილის შედგენისათვის, ის ვარაუდობდა, რომ კიდევ ოთხი თვე იყო საჭირო მისი დასრულებისთვის. ანთიმის წუხს, რთული სამუშაოა შესასრულებელიო. საქმე ისაა, რომ ანთიმს მოუწია მაცხოვრის გარდამოხსნის ხატის ოდიკის მატრიცაზე, რომელიც რუმინულენოვანი ტექსტით იყო გამშვენებული რუმინული ტექსტი ჩაენაცვლებინა ქართული ასოებისაგან შედგენილი ტექსტის მატრიცით. რაც მისგან ფილიგრანული დონის ოსტატობას მოითხოვდა. არქიმანდრიტი მიქაელი გამოთქვამს ჰიპოთეზას, რომ მიტროპოლიტმა ანთიმოზ ივერიელმა თბილისში გააგზავნა რიმნიკში დაბეჭდილი ქართულენოვანი ოდიკები, მათი მატრიცა, ქართულენოვანი სტამბა მის საუკეთესო მოწაფე მიხაი იმტვანოვიჩთან ერთად 1708-09 წლების მონაკვეთში. (იხ. Ibid.:გვ. 30-31). იქვე ანთიმის მკვლევარი მიუთითებს :“მნიშვნელოვანი აღსანიშნავი ფაქტია, რომ წმ. ანთიმოზს არასდროს

დავიწყებია თავისი წარმომავლობა. უფრო მეტიც, მან თავდაუზოგავად იღვაწა იმ სირთულეებისა და სიმძნელების გადასაწყვეტად, რომლის წინაშეც იდგა საქართველოს ეკლესია კათოლიკული პროზელიტიზმისა და ისლამური ბატონობის ხანაში“. (ibid.: გვ.31).

⁵ როგორც ჩანს, ამ სიტყვაში იგულისხმება თავად პატრიარქ ხრისანტ ნოტარას მიერ დაწერილი; თეოლოგიურ-სამომღვრო წიგნები (ჰომილიები და კატეხეზები), ეს ნაშრომები, სავარაუდოდ გარკვეულ თეოლოგიურ-ფილოლოგიური სპეციფიკის მატარებელი იყვნენ, რადგან წმ. ანთიმოზი, მიუხედავად იმისა, რომ თავად იცოდა სლავური ენა, ამ ენაზე გადასათარგმნად აღნიშნულ წიგნებს აბარებს შესაბამის სწავლულს. პატრიარქ ხრისანტის მიერ დაწერილი ეს წიგნები რუმინულ და სლავურ ენებზე დაიბეჭდა 1707 წლის 22 დეკემბრის შემდგომ პერიოდში, მაგრამ ამ წიგნებს ვერ ვპოულობთ ვერც ნიგრიტში და ვერც შემდგომში ბუქარესტში დაბეჭდილ წიგნთა ჩამონათვალში. არქიმანდრიტი მიქაელი გამოთქვავს ჰიპოთეზას, რომ ამ წიგნების ეგზეგეტიკური შესაძლოა გადაცემული იყო პირადად ხრისანტისათვის და ისინი დაიკარგა დროთა განმავლობაში, ან შეიძლება ანთიმოზმა თავისი თავმდაბლობის გამო არ აღნიშნა საკუთარი თავი ამ წიგნების თავფურცელზე მესტამბე-გამომცემლად (იხ. აღნიშნული ნაშრომი).

⁶ წმინდა საფლავში იგულისხმება იერუსალიმის საპატრიარქოს იურისდიქციაში შემავალი ყველა ეკლესია-მონასტერი. „ოდიკი“ არის აბრეშუმის ნაჭერზე გამოსახული მაცხოვარი იესო ქრისტეს გარდამოხსნის ხატი, რომელშიც ჩაკერილია რომელიმე წმინდანის ნაწილი. ოდიკზე აუცილებლად გამოისახება კონკრეტული ტაძრის მღვდელმთავრის სრული ტიტული და ხელმოწერა (ფაქსიმილე). ამით გამოიხატება მოცემული ტაძრის მღვდელმსახურთა და მრევლის კანონიკური სტატუსი. ოდიკი დაკეცილ მდგომარეობაში მუდმივად დაბრძანებულია საკურთხეველში ტრაპეზზე. ის იშლება მხოლოდ წმინდა ლიტურგიის შესრულების დროს. მის გარეშე ღვთისმსახურების ჩატარება არაკანონიკურია და ღვთისმსახურისათვის დასჯად ქმედებად ითვლება. ტაძრის გარეთ, ტყეში, მთაში, უმოქმედო ტაძარში მისიონერული მოგზაურობისას წირვის ჩატარებისათვის აუცილებელია ოდიკის ქონა, რაც თავად მღვდელმსახურის და მის მიერ ჩატარებული მღვდელმსახურების მადლმოსილების ხილული ნიშანია (მთარგმნელის სქოლიო).

⁷ წერილიდან ჩანს, რომ წმინდა ანთიმოზი დიდი შრომითა და ხარჯებით, ასევე ამზადებდა იერუსალიმის საპატრიარქოსთვის ოდიკების დასაბეჭდად მატრიცას და ამისათვის მასალად იყენებდა უკვე სპილენძის მასალას. ეს ფაქტი ამ წერილში პირველად იხსენიება, აქედან დასტურდება იმ დროისათვის ტექნოლოგიურად განვითარებული სპილენძის მატრიცების არსებობა ვლახეთში, მაგრამ მსგავსი მატრიცის დამზადების პროცესი, იყო ძნელი და შრომატევადი, წმინდა ანთიმოზი ჰპირდება პატრიარქ ხრისანტს, რომ მოკლე ვადაში ხის მატრიცის გამოყენებით დაბეჭდავს ოდიკების გარკვეულ რაოდენობას. ხის მატრიცა, რომელიც ძალიან მოსწონდა ხრისანტს გამოიყენებოდა უნგრო-ვლახეთის ეკლესიის ოდიკების დასაბეჭდად და მინიმალური ცვლილებებით - მიტროპოლიტ თეოდოსის სახელის ჩანაცვლებით იერუსალიმის პატრიარქის ხრისანტის სახელით და ტიტულატურით. აქედან ვასკვნით, რომ ანთიმოზ ივერიელს, როგორც გამორჩეულ ქსილოგრაფს გაუკეთებია რუმინულენოვანი ოდიკები მატრიცაზე და მათ ბეჭდავდა სავარაუდოდ ან ბუქარესტში როგორც მღვდელ-მონაზონი-მესტამბე (1690-1694, 1701-1705), ან სნაგოვში, მონასტრის წინამძღვარად ყოფნის პერიოდში (1694-1701), ცხადია, რომ ანთიმი ამ საქმით იყო დაკავებული.

⁸ ეს არის ერთადერთი წერილ-ოფიციალური დოკუმენტი, რომელზეც ეპისკოპოს ანთიმოზივერიელს ხელმოწერა და დებულ (იხ. ფოტო-დნართ).